

Stockholm 2024- 12-06

Utbildningsdepartementet

Ert dnr: U2024/01680

Till Utbildningsdepartementet

Studieförbundet Vuxenskolans yttrande över Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid (SOU 2024:42)

Studieförbundet Vuxenskolan (SV) är en av Sveriges största folkbildningsaktörer. Verksamheten genomsyras av de liberala bildningsidealerna. Människans möjligheter ska inte avgöras av hennes bakgrund. Var och en ska ha fri tillgång till bildning och kunna göra egna val. För SV är varje människans personliga utveckling i centrum.

I vårt verksamhetsåtagande prioriterar vi särskilt funktionsrätt, integration, landsbygder och ett livskraftigt föreningsliv i hela landet. Där ser vi särskilt stora behov av vår folkbildningsinsats. När samhällets institutioner försvinner från mindre orter och när de i samhället som behöver extra stöd behöver mer, har SV ambitionen att bereda möjlighet för folkbildning och meningsfull aktivitet i hela landet.

Studieförbund och folkhögskolor är inne i en tuff period. Vår omvärld har på senare år behövt mer av våra insatser till följd av krig i vår närhet, ett ökat intresse för beredskapsfrågor, pandemin, teknikutveckling och en utbredd oro inför framtiden. Samtidigt har folkbildningen haft att hantera kraftiga neddragningar av statsbidrag samt nya kontroller, nya rutiner och ett helt nytt statsbidragssystem för studieförbunden.

Det är Studieförbundet Vuxenskolans förhoppning att den förväntade folkbildningspropositionen ska innebära en ny start för folkbildningen. Vår övergripande uppfattning kring Folkbildningsutredningens betänkande är att den kan ligga till grund för en sådan nystart. Det vore bra för Sverige. I den

utmanande situation vårt land befinner sig i kan folkbildningen bidra med så mycket mer för att ge människor större möjligheter och ökad delaktighet.

Sammanfattning

Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker att en ny målstruktur ska införas, men anser att det övergripande målet ska ändras något jämfört med utredningens förslag så att målet för folkbildningspolitiken är ”att långsiktigt stärka demokratin och vidga människors livschanser genom höjd bildningsnivån, höjd kunskapsnivån och ökad delaktigheten i samhället.”

SV tillstyrker också förslaget att bibehålla självförvaltningsmodellen och de förändringar av denna som sker till följd av förslagen på ny modell för utvärdering och ny modell för statligt deltagande vid revision.

SV avvisar förslag på ytterligare kontroller, sådana bör avvakta tills en översyn gjorts av nyligen införda förändringar. De kontroller som införts senaste åren har, i kombination med nya riktlinjer om kontantutbetalningar, kraftigt minskat risken för både misstag och välfärdsbrott. SV menar att det inte ska införas särskilda regler för återtag av statsbidrag och hantering av oförbrukade medel när det gäller folkbildningsanslaget. Statens stöd till folkbildning ska gå till folkbildande verksamhet.

11 Det behövs en ny balanspunkt i relationen mellan staten och folkbildningen

11.4 Studieförbundet Vuxenskolan anser att de åtgärder som vidtagits har inneburit att balanspunkten redan har förskjutits. En utvärdering av statens stärkta position bör därför ske innan en eventuell ytterligare förskjutning av balanspunkten sker.

Studieförbundet Vuxenskolan välkomnar resonemanget om att det är flera saker som måste vägas in när staten ger stöd till civilsamhälle och folkbildning. Man ska kunna veta att pengar används rätt, men man måste också slå vakt om frihet och armlängds avstånd. SV välkomnar att utredningen pekar på att både stat och folkbildning har skäl att förvänta sig att motparten värnar balansen.

Det finns en stor risk att statens styrning, villkor och kontroller gör folkbildningen mindre fri och frivillig. Det är ett stort problem givet den demokratisyn som utredningen och tidigare demokratiutredningar ansluter sig till.

Statlig styrning kan också innebära att folkbildningen blir mer likriktad och mer lik andra samhällsföreteelser. Därmed skulle folkbildningens själ förloras, men också det som är skälet till att staten ger stöd till folkbildningen. Statens stöd syftar till att folkbildningen ska vara något annat än det som till exempel finns inom den offentliga utbildningssektorn. Det är just genom att vara något annat som gör att folkbildningen kan bidra till samhället med sådant som ingen annan kan, vill eller förmår.

Av dessa skäl ska man vara mycket försiktig med att flytta balanspunkten på sådant sätt att statens inflytande ökar och folkbildningens frihet minskar.

SV har förståelse för att regeringen och Folkbildningsrådet drog slutsatsen att kontroll och uppföljning måste skärpas efter Riksrevisionens granskning (RiR 2022: 20) och efter det som kallats Järvaskandalen.

Studieförbunden drog samma slutsatser och genomförde en lång rad åtgärder och har nu gått längre än de flesta delarna av civilsamhället, till exempel används Bank-ID för signering av alla arrangemang. Sammantaget innebar dessa åtgärder ett väsentligt ökat fokus på kontroll, uppföljning och transparens.

Precis som utredningen konstaterar var en viktig orsak till de problem som uppmärksammades att resursfördelningssystemet som användes för att fördela statsbidraget mellan studieförbunden prioriterade kvantitet. Detta skapade felaktiga incitament. Nu har detta fördelningssystem ändrats.

När Folkbildningsrådet fördelar resurser mellan studieförbunden är incitamenten nu att nå kvalitet i sitt verksamhetsåtagande och profilera sin verksamhet gentemot de samhällsproblem man ser och den nytta man vill bidra med. Detta innebär att det inte längre finns de risker för så kallad volymjakt som tidigare system innebar. Det finns därmed också ett tydligt incitament att motverka fusk.

För att tala utredningens språk har balanspunkten alltså redan flyttats tydligt åt ökad statlig kontroll och styrning under de senaste åren. Denna kraftfulla förändring av balanspunkten bör utvärderas innan ytterligare åtgärder vidtas.

Det är viktigt att kontroll och uppföljning är ändamålsenlig, inte att många kontroller görs. SV delar utredningens bedömning att fokus bör vara på förebyggande åtgärder och transparens snarare än att införa fler efterkontroller.

SV, som har särskilt fokus på integration, funktionsrätt, levande föreningsliv och landsbygder, kan konstatera att omfattande resurser, redan har flyttats från folkbildande verksamhet för att möta de ökade kraven på kontroll. Detta blir särskilt tydligt i en situation där statsbidraget kraftigt minskar.

SV menar därför att det nu behövs en utvärdering av de åtgärder som vidtagits innan ytterligare kontrollåtgärder införs. Om nya åtgärder ska införas bör de ha fokus på transparens och förebyggande åtgärder.

12 Nytt mål och ny målstruktur för folkbildningspolitiken

12.2.4 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker bedömningen att målet för folkbildningspolitiken behöver förnyas.

12.3.1 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker förslaget om ny målstruktur.

Utredningens förslag om ny målstruktur är välkommen då det kan förväntas bidra till att förtydliga det stora mervärde folkbildningen innebär för samhälle och individer. Studieförbundens roll i det svenska samhället är mycket bred, inte minst genom det nära samarbetet med föreningslivet. Cirka 90% av

studieförbundens studiecirkel sker i samverkan med föreningslivet. En mycket stor del av föreningarna i Sverige har på ett eller annat sätt samarbete med ett studieförbund. För SV:s del sker en stor del av verksamheten tillsammans med till exempel SPF Seniorerna, kulturföreningar och funktionsrättsrörelsen.

Studieförbunden syns inte alltid, men de spelar en avgörande roll för att det ska finnas aktiviteter, beredskap och ett levande samhälle i hela Sverige. Utan stöd från studieförbunden skulle en stor del av föreningslivets runt om i landet ha svårt att genomföra aktiviteter, det kan gälla alltifrån kultur och kulturarv till frivilligarbete inom beredskap, kriminalvård och social omsorg. Detta har blivit tydligt de senaste åren när studieförbundens resurser har krympt.

Strukturen med ett övergripande mål, delmål och indikatorer knutna till delmålen kan bidra till att åskådliggöra denna breda individ- och samhällsnytta.

SV menar vidare att det är viktigt med en tydlighet från regeringens och riksdagens sida om att det är just mål för den statliga folkbildningspolitiken som åsyftas i utredningens förslag om mål, delmål och indikatorer. Folkbildningens olika aktörer har egna mål för sin verksamhet som man själv avgör.

12.3.2 Studieförbundet Vuxenskola föreslår att det övergripande målet för folkbildningspolitiken ska vara ”att långsiktigt stärka demokratin och vidga människors livschanser genom höjd bildningsnivån, höjd kunskapsnivån och ökad delaktigheten i samhället”.

SV delar utredningens beskrivning av det demokratiarbete som sker inom folkbildningen. Folkbildningen bidrar till ökad bildning, kunskap och delaktighet i samhället vilket är avgörande kvaliteter i en demokrati. Det är upplysande att utredningen så tydligt lyfter det deliberativa perspektivet.

I studiecirkel runt om i landet möts människor med olika erfarenheter för att lära sig mer och lyssna på varandras bästa argument och svåraste frågor. Varje sådant möte är en mycket konkret insats för att demokratin ska vara långsiktigt stark. Historiskt har folkhögskolor och studieförbund varit avgörande plantskolor för politiker, journalister och andra av demokratins stöttepelare. Och man har kvar den rollen också idag. Få delar av samhället kan så öppet, snabbt och effektivt fånga upp nya politiska frågor och samhällsförteelser. Vi skapar en arena för utvecklande samtal som också blir en skola i demokrati och politik.

Alla aktörer inom folkbildningen har ett tydligt fokus på demokrati, till exempel genom särskilda insatser eller som en grundläggande värdering för alla verksamheter. SV har, för att bara nämna ett exempel, ett mycket framgångsrikt arbete för att öka valdeltagandet hos personer med intellektuell funktionsnedsättning, Mitt val. Vi har också ett tydligt fokus på föreningslivet och dess bidrag till demokratin.

SV tillstyrker (se 16.5.2) att ett likalydande demokrativillkor som regeringen föreslår i prop. 2023/24:119 för stöd ur Allmänna arvsfonden också bör gälla för folkbildningen. Samtidigt finns ett behov att också förtydliga folkbildningens positiva bidrag till den demokratiska utvecklingen. Därför bör begreppet demokrati finnas med i målstrukturen.

SV menar att demokrati bör finnas med i det övergripande målet, men kan också se fördelar med att utredningens förslag behålls oförändrat och att demokrati i stället finns i ett av delmålen. Det ligger dock mer i linje med utredningens resonemang och modell att demokrati finns i det övergripande målet då delmålen handlar om det som bidrar till att göra det demokratiska samtalet och samhället starkt.

I SV:s förslag till nytt mål för folkbildningspolitiken kan demokrati ses som ett övergripande samhällsmål som stöds av flera olika insatser, bland annat en bred folkbildning. En sådan lösning skulle innebära ett fortsatt mycket brett demokratibegrepp, där demokrati inte är mätbart och inte ses som ett verktyg för något annat. Det ligger i linje med utredningens resonemang och det är något folkbildningen också skulle känna igen sig i.

SV välkomnar också att utredningen lyfter begreppet livschanser. Som utredningen konstaterar har såväl folkhögskolor som studieförbund en unik förmåga att ge människor nya vägar i livet. Personer med svår funktionsnedsättning får en meningsfull vardag, äldre och sjuka erbjuds gemenskap, nyanlända får hjälp över tröskeln till en ny gemenskap. Det gäller också alla andra. Genom att delta i folkbildande sammanhang får många människor dagligen fler vägar i livet genom nya nätverk, nya förmågor, ökad självkänsla. Genom folkbildningen får samhället också en välfungerande infrastruktur i hela landet som kan förbygga såväl psykisk ohälsa som rekrytering till kriminellt nätverk.

Tillsammans med den deliberativa demokratisynen åskådliggör begreppet livschanser den breda påverkan som studieförbund och folkhögskolor har på människors möjlighet att påverka såväl sin egen situation som samhällets utveckling. Det bör synliggöras i målet för folkbildningspolitiken.

Mot bakgrund av detta föreslår SV en komplettering av det övergripande målet så att livschanser och demokrati nämns. SV menar att målet för folkbildningspolitiken ska vara "att långsiktigt stärka demokratin och vidga människors livschanser genom höjd bildningsnivån, höjd kunskapsnivån och ökad delaktigheten i samhället".

Detta förslag knyter an till utredningens demokratisyn och argumentationen kring att folkbildningen skapar livschanser för breda grupper i samhället. Förslaget möter behovet av att förtydliga demokratiarbetet och ger regeringen möjlighet att förtydliga folkbildningspolitikens demokratifokus. Den målformulering SV föreslår knyter också an till folkbildningens historia som från början handlade om att ge fler människor möjlighet att ansvar för såväl sitt eget liv som för det gemensamma.

Den föreslagna formuleringen innebär att målet inte bara nämner vad staten önskar uppnå med stödet (bildning, utbildning och delaktighet) utan också varför man vill uppnå detta (för att långsiktigt stärka demokratin och ge människor vidgade livschanser).

12.3.3 Studieförbundet Vuxenskolan föreslår en förändring av delmål 4 så att det lyder: "Att folkbildningens verksamhet bidrar till demokrati, sammanhållning och gemenskap genom att människor

från alla delar av samhället träffas och bildas i en gemensam demokratisk dialog och kulturverksamhet”.

Studieförbundet Vuxenskolan föreslår en justering av det övergripande målet för folkbildningspolitiken så att målet blir *att långsiktigt stärka demokratin och vidga människors livschanser genom höjd bildningsnivå, höjd kunskapsnivå och ökad delaktigheten i samhället* (se 12.3.2). För att anknyta till detta mål och förtydliga folkbildningens viktiga insatser för demokratiska utvecklingen bör delmål 4 kompletteras med ordet demokrati. Detta ligger i linje med utredningens förslag till målstruktur med delmål som syftar mot huvudmålet och följs upp med indikatorer.

12.3.3 Studieförbundet Vuxenskolan välkomnar att delmålen betonar vikten av att nå fler, men efterlyser en ökad tydlighet kring om det avser fler i underrepresenterade grupper, eller fler personer rent generellt.

Studieförbundet Vuxenskolan menar att en ökad tydlighet behövs vad gäller delmål 1, 2 och 3 där det uttrycks att fler ska nås. Är syftet att fler individer ska nås generellt eller siktar delmålen på att man ska nå fler individer i underrepresenterade grupper?

SV menar, inte minst utifrån det övergripande målet för folkbildningspolitiken om livschanser och demokrati, att man bör ha ambitionen att folkbildningen, med fortsatt hög kvalitet i verksamheterna, både bör eftersträva att nå fler generellt och fler i underrepresenterade grupper. Det är dock resurskrävande och de neddragningar som nu sker av folkbildningens resurser gör ekvationen mycket svår.

Det ligger i sakens natur att det är mer kostsamt att nå de som idag inte deltar i folkbildningen, särskilt att nå individer i de grupper som idag är underrepresenterade, vilket utredningen också konstaterar. Det krävs exempelvis mer resurser att ordna en teatergrupp för personer med intellektuell funktionsnedsättning än en teatergrupp för unga som redan är med i en kulturförening. Likaså krävs det ofta stor ansträngning för att förmå den som lever i ofrivillig ensamhet att ta klivet över tröskeln till en verksamhet och en ny gemenskap.

SV anser att folkbildningen även framöver ska ha tydliga ambitioner att både nå fler generellt och att särskilt försöka nå individer i underrepresenterade grupper. Om detta också är statsmakternas önskan är det viktigt att man säkerställer att det finns resurser som skapar möjlighet till en välfungerande infrastruktur för folkbildning i hela landet som dessutom har ekonomisk kraft att ha höga ambitioner i uppsökande verksamhet för att nå dem som idag är underrepresenterade.

12.3.3 Studieförbundet Vuxenskolan påminner om att statistiska uppgifter kring deltagares bakgrund inte alltid speglar verkligheten eftersom bakgrund eller funktionshinder inte är relevant i alla folkbildande sammanhang.

SV har en bred verksamhet som riktar sig mot personer med funktionsnedsättning. En statistisk utmaning när det gäller att följa upp delmålen är att deltagarnas bakgrund inte alltid anges. Det kan finnas fall där verksamhet riktar exklusivt till personer i dessa grupper, men det finns också fall där vi strävar efter att få personer ur dessa grupper engagerade i kurser där också andra personer ingår. Många av dessa integrerade verksamheter är lyckade exempel på det som nämns förslaget till delmål fyra; ”att personer med olika bakgrund och förutsättningar möts i folkbildande sammanhang”. Denna statistiska utmaning innebär svårigheter när delmålen ska fångas i indikatorer.

Studieförbundens ambition är alltid att folkbildningen ska vara tillgänglig för så många som möjligt utan särskild anpassning. Funktionsnedsättningar som inte påverkar möjligheten att delta i verksamheten rapporteras alltså inte.

Studiecirkeln är studieförbundens huvudsakliga arbetsform. Det är ett sätt att mötas som starkt bidrar till uppfyllandet av delmål 4. Vidare är det faktum att det finns lokaler för folkbildning i hela landet ett bra sätt att få människor med olika bakgrund, perspektiv och erfarenheter att mötas. Studieförbundens nära samarbete med civilsamhällets föreningsliv innebär att våra lokaler används av grupper med olika intressen. Av det skälet är det viktigt att folkbildningsanslaget möjliggör närvaro i hela landet.

12.3.4 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker förslaget på nytt syfte med statsbidraget

SV välkomnar den syftesformulering utredningen föreslår. Att säkerställa att det finns en infrastruktur för folkbildande verksamhet i hela landet bör vara högt prioriterat. När samhällets institutioner försvinner från mindre orter har SV ambitionen att fortsatt bereda möjlighet för folkbildning och aktivitet i hela landet. På så sätt innebär folkbildningens infrastruktur också andra viktiga samhällsnyttor i hela landet. Det är särskilt viktigt på de orter där det offentliga, så som stat och kommun, inte längre är närvarande. Minskade anslag till folkbildningen har inneburit att studieförbunden har svårt att bibehålla verksamhet på många orter. Närvaron har minskat de senaste åren. Det drabbar också det lokala föreningslivet och många av de verksamheter och människor som folkbildningens infrastruktur finns till för.

Vikten av att det finns infrastruktur för folkbildning lyfts också ovan angående delmål 4 (12.3.3). För SV är det tydligt att en närvaro i hela landet, med lokaler för studiecirkel och annan folkbildande verksamhet bidrar till att människor med olika bakgrund, perspektiv och erfarenheter möts.

13 Indikatorer för uppföljning av folkbildningen

13.3 Studieförbundet Vuxenskolan menar att de indikatorer som väljs för statens uppföljning av mål och delmål så långt möjligt bör samordnas med Folkbildningsrådet och andra aktörer för att undvika onödigt merarbete och underlätta jämförelser.

13.3 I övrigt ansluter SV till Studieförbunden i samverkans remissyttrande i denna del.

Studieförbundet vuxenskolan tillstyrker förslaget på målstruktur som kopplar samman indikatorer, delmål och huvudmål.

Folkbildningen bidrar med stor och bred samhällsnytta. En del av denna nytta är svår att påvisa då verksamhet sker i samarbete med andra aktörer som det fria föreningslivet. En ytterligare faktor som för nyttan svår att visa är att många av folkbildningens effekter för individ och samhälle är indirekta såsom nätverk, bildning, självkänsla och hopp. SV:s omfattande arbete för att stärka föreningslivet för personer med funktionsnedsättning, seniorer, nya svenskar och en levande landsbygd är exempel på detta.

Indikatorer mäter det som går att mäta, men trots svårigheten att fånga folkbildningens värde välkomnar Studieförbundet Vuxenskolan en ny målstruktur som kopplar samman indikatorer, delmål och mål. Men av dessa skäl är det viktigt att också gå vidare med den externa utvärderingsmodell som föreslås av utredningens kapitel 14. En sådan bred utvärdering ger ett viktigt komplement till indikatorstyrd uppföljning.

SV konstaterar vidare att det under lång tid har strävats efter att finna användbara indikatorer och att sådana utvecklats av olika aktörer, exempelvis Statskontoret. Även folkbildningens olika aktörer har tagit fram indikatorer, ibland var och en för sig, ibland gemensamt. Detta beror på att folkbildningens aktörer har egna mål för sin verksamhet som delvis kan skilja sig från det mål som regering och riksdag fastställer för folkbildningspolitiken. Även kommuner och regioner kan ha egna mål för sitt stöd till folkbildning och föreningsliv samt indikatorer kopplade till dessa.

För att undvika dubbelarbete och öka möjligheten för jämförelse är det därför viktigt att framtagandet av indikatorer så långt möjligt samordnas mellan olika aktörer.

För ett mer detaljerat resonemang kring enskilda indikatorer hänvisar SV till Studieförbunden i samverkas remissvar.

14 Modell för styrning och fördelning av statens bidrag till folkbildningen

14.3 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker förslaget att Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna fortsatt ska fördela statsbidraget till folkbildningen i myndighets ställe.

Folkbildningen är och ska vara fri och frivillig. Principen om armlängds avstånd ska upprätthållas. Riksdag och regering ska inte ha inflytande över vilka ämne och frågeställningar som ska diskuteras i studiecirkel där människor tillsammans söker kunskap för att bilda sig och vidga sina livschanser.

Den modell som sedan 1991 använts för förvaltning och fördelning av statsbidraget till folkbildningen, är en bra konstruktion för att upprätthålla denna armlängds avstånd. Det är en modell som ger frihet från politiska påtryckningar

och som inte ger politiker makt att vinkla innehåll åt ett eller annat håll. Genom denna modell ges också goda förutsättningar för att långsiktigt stärka civilsamhället och för demokratins deliberativa dimension som utredningen lyfter fram. I ett demokratiskt samhälle är det dessutom långsiktigt bra med olika kraftfält som balanserar varandra.

De utmaningar som finns i en korporativ modell har, vilket utredningen konstaterar, hanterats genom den successiva utveckling av Folkbildningsrådet som skett sedan starten 1991. Bland annat har styrelsens sammansättning förändrats. De åtgärder som studieförbunden vidtagit de senaste åren för att motverka fusk, felaktigheter och bedrägerier har också visat på aktörernas förmåga att ta ansvar för modellen när den möter utmaningar. Såväl Folkbildningsrådet som studieförbunden visade att man kunde få på plats kraftfulla och ändamålsenliga åtgärder betydligt snabbare än om det skulle ske den sedvanliga politiska vägen.

Sedan Rysslands fullskaliga attack mot Ukraina har folkbildningens organisationer åter visat på sin förmåga att snabbt ställa om när omvärlden förändras. Studieförbund och folkhögskolor har varit aktiva i att skapa ett bra mottagande för ukrainska flyktingar. Man har också tagit på sig ett tydligt uppdrag att bidra till Sveriges civila beredskap. Detta har skett snabbt, fritt och frivilligt och utan politiska uppmaningar. Det är så ett levande civilsamhälle fungerar. Detta stärker ytterligare argumenten för att behålla modellen med självförvaltning. Ett civilsamhälle som snabbt kan ta sig an stora omställningar med hjälp av engagerat frivilligarbete är en kraft som inte får riskeras.

Studiecirklar, lokaler och informationsträffar om civil beredskap är det tydligaste exemplet på hur folkbildningen bidrar i tider av oro. Men den nya situationen visar också på det långsiktiga behovet av att ha ett levande civilsamhälle i alla delar av Sverige. Vikten av det nätverk som finns av människor och lokaler för folkbildning och civilsamhället kan inte nog betonas. Studieförbundet Vuxenskolan finns i alla Sveriges kommuner. Det innebär att vi har en möjlighet att bidra till att öka beredskapen och att vi kan spela en viktig roll om situationen förvärras.

Av dessa skäl bör regering och riksdag visa fortsatt förtroende för folkbildningen och civilsamhället genom fortsatt självförvaltning. En myndighetsstyrning skulle göra arbetet mindre flexibelt och dessutom riskera öka kostnaderna och minska det frivilliga engagemang som är en så central del av det civilsamhälle och folkbildningen gemensamma arbete.

14.4 Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker utredningens alternativa förslag som innebär Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tar över ansvaret för fördelning, kontroll, uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen

Utredningen har i enlighet med tilläggsdirektiven också utrett hur ett alternativ kan se ut om regeringen väljer att inte gå vidare med huvudförslaget, som är att behålla självförvaltningen. Då detta inte är utredningens förslag är alternativet mer skissartat men ger ändå en bild av de svårigheter som en sådan modell skulle

innebära. Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker bestämt detta alternativ av flera skäl.

För det första bygger folkbildningsutredningen och dess förslag, liksom tidigare demokratiutredningar, på att Sverige ska vara en representativ demokrati med starka deliberativa inslag. Som ovan konstaterats är självförvaltning, och den armlängds avstånd som därmed uppstår, särskilt viktig att upprätthålla om man vill ha fria, deliberativa demokratiska samtal.

Media, folkbildning, kultur och bibliotek är exempel på verksamheter som är viktiga för de fria och kvalificerade samtalen i en demokrati. Regering och riksdag i Sverige har av tradition tydligt eftersträvat att upprätthålla principen om armlängds avstånd gentemot dessa verksamheter. Särskilda modeller har använts för att undvika direkt politisk påverkan mot dessa sektorer, till exempel har särskilda lagar som bibliotekslagen använts eller organisatoriska konstruktioner som de kring public service - bolagen skapats.

Om en myndighetslösning skulle väljas för folkbildningspolitiken måste det skapas förutsättningar för att upprätthålla armlängds avstånd mellan politik och folkbildningens aktörer på annat sätt än den som nu sker via självförvaltningsmodellen. Utredningen har inga sådana förslag. Om en myndighetslösning trots detta förespråkas av regeringen krävs därför en särskild utredning angående hur armlängds avstånd ska upprätthållas.

För det andra har behovet av armlängds avstånd mellan politik och folkbildning ytterligare stärkts i samband med att bidraget nu fördelas till studieförbunden utifrån verksamhetsåtagande och kvalitativa faktorer i stället för verksamhetskvantitet. Det är direkt olämplig att regeringen eller av regeringen utsedd myndighetschef indirekt får inflytande över vilka profiler som ska premieras och vilka innehållsliga prioriteringar som ska göras.

För det tredje ser SV en uppenbar risk att engagemang och frivilligarbete skulle förloras.

För det fjärde tyder mycket på att en myndighetslösning skulle bli betydligt dyrare än nuvarande självförvaltningsmodellen. Det innebär antingen att mindre resurser tillförs folkbildningens verksamhet eller att anslaget måste höjas för att kompensera bortfallet.

För det femte riskerar civilsamhällets största fördelar gentemot staten att gå förlorade. Dessa fördelar är dess flexibilitet och förmåga att snabbt ställa om från en dag till en annan, exempelvis för att bidra till att lösa ett plötsligt och oväntat problem.

Det finns således en direkt motsättning mellan utredningens alternativa förslag och intentionerna i övriga delar av utredningen. Av dessa skäl avstyrker Studieförbundet Vuxenskolan utredningens alternativa förslag och tillstyrker huvudförslaget, det vill säga fortsatt självförvaltning.

Vuxenskolan föreslår att statsbidraget till folkbildningen åter bör vara ett samlat anslag i statsbudgeten och att Folkbildningsrådet ska avgöra hur stor andel som ska gå till folkhögskolor respektive studieförbund.

I enlighet med tanken bakom självförvaltningen bör det åter bli så att Folkbildningsrådet avgör hur statsbidraget ska fördelas mellan folkhögskolor och studieförbund. I samband med budgetpropositionen 2023 beslutade riksdagen på regeringens förslag, att regeringen och inte folkbildningen självt ska avgöra fördelningen. Det är en orimlig lösning. Det bör vara Folkbildningsrådet som utifrån sin omvärldsanalys avgör vilken fördelning som är mest ändamålsenlig från år till år.

En återgång till en sådan lösning skulle bättre möta det behov av flexibilitet som behövs. De senaste åren har vi sett hur krig i vår närhet, pandemi, konjunktursvängningar kraftigt har varierat från ett år till ett annat. Dessa omvärldsfaktorer kan påverka efterfrågan av olika delar inom folkbildningen. Från ett år till ett annat kan behoven svänga från att möta en mångfald lokala initiativ för att förbättra landets beredskap inför olyckor, krigshot med mera, till ett långsiktigt nationellt behov av att möta förändring i arbetsmarknadsefterfrågan.

15 En ny modell för uppföljning och utvärdering

15.4 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker utredningens förslag att Myndigheten för kulturanalys utifrån de folkbildningspolitiska målen ska utvärdera, analysera och redovisa resultat och effekter av statens stöd till folkbildningen.

Hur en modell för kontinuerlig uppföljning och utvärdering ska se ut har utretts vid flera tillfällen. Det finns för- och nackdelar med de olika förslag som tidigare presenterats. Studieförbundet Vuxenskolan skulle till exempel välkomna att återkommande parlamentariska utredningar tillsattes för att utvärdera folkbildningens breda bidrag till samhället. Nackdelen med en sådan ordning är dock att den riskerar att inte ske med tillräcklig kontinuitet och inte ge jämförbarhet över tid.

Det är en stor styrka i utredningens förslag att det bygger på befintliga strukturer. Det skapar förutsättningar för kontinuitet i utvärderingen.

Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker därför folkbildningsutredningens förslag att Myndigheten för kulturanalys utifrån de folkbildningspolitiska målen ska utvärdera, analysera och redovisa resultat och effekter av statens stöd till folkbildningen.

En sådan lösning skapar förutsättningar för en återkommande och över tid jämförbara utvärderingar. En förutsättning är emellertid att myndigheten får resurser att bygga upp den kompetens som behövs. Myndigheten för Kulturanalys har redan viss kunskap om folkbildningen till följd av folkhögskolornas och studieförbundens viktiga roll för kulturlivet. Men kultur är endast en del av folkbildningsverksamheten och MYKA måste ha ekonomiska och personella förutsättning att följa upp och utvärdera samtliga de delar som täcks av anslaget och de mål och delmål som föreslås.

15.5, 15.6, 15.7 Studieförbundet Vuxenskolan menar att gränsdragningen mellan Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna samt Myndigheten för Kulturanalys, Centrum för idrottsforskning och IFAU behöver tydliggöras.

Studieförbundet tillstyrker förslaget på en ny modell för utvärdering. Den föreslagna modellen ger MYKA, IFAU och CIF samt Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna olika roller. SV ser emellertid att det finns risk för överlappning och gränsdragningsproblem som kan medföra ytterligare administrativa uppgifter för studieförbund och folkhögskolor. Det riskerar minska andelen av statsbidraget som går till den egentliga folkbildningsverksamheten.

Regeringen bör därför tydliggöra hur man ser på Folkbildningsrådets och SISU Idrottsutbildarnas återrapporteringskrav i relation till den utvärdering som MYKA, CIF och IFAU ska ansvara för. Vidare konstaterar SV att nya resurser behöver tillskjutas för att finansiera den nya utvärderingsmodellen.

16 Förstärkt kontroll av statsbidraget till folkbildningen

Studieförbundet Vuxenskolan välkomnar utredningens övergripande diskussion om behovet av fungerande kontroll av statsbidraget till folkbildningen. SV instämmer i att det är viktigt att felaktig användning stoppas, att bra verksamhet inte ska drabbas, att risk- och sårbarhetsanalyser måste ligga till grund för kontrollverksamheten samt att transparens och förebyggande arbete ska prioriteras framför efterkontroll.

16.3 Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker förslaget på nya kontroller, med hänvisning till att de som hittills vidtagits först måste utvärderas.

Studieförbundet Vuxenskolan konstaterar, liksom utredningen, att en lång rad åtgärder vidtagits de senaste åren för att minska fusk, felaktigheter och bedrägeri riktad mot folkbildningen. Åtgärder har vidtagits på alla nivåer, av regering, Folkbildningsråd och studieförbund. Omfattningen av kontroller och kostnaderna för dessa har ökat kraftigt

SV delar utredningens bedömning att incitamenten att söka kvantitet ligger bakom många av de problem som uppmärksammats de senaste åren. Den omläggning av resursfördelningssystemet som gjorts med start den 1/1 2024 är i detta sammanhang avgörande. I stället för att premiera kvantitet premieras nu kvalitet, profil och samhällsnytta. Därmed minskar också riskerna för fusk, felaktigheter och bedrägeri. De förändringar som skett av bidragsfördelningen och de åtgärder som redan vidtagits av regeringen, Folkbildningsrådet och studieförbunden skapar en helt annan miljö än den som Riksrevisionen granskade och fann brister i år 2022.

Varje krona av folkbildningsanslaget som i onödan används till annat än folkbildning är en förlust. Därför måste fusk, bedrägerier och felaktigheter bekämpas med kraft, men även onödigt administration måste bekämpas. Pengar ska användas där de gör mest nytta för att stärka demokratin och öka människors

livschanser. Kontroller behövs, men fokus måste vara på ändamålsenlighet inte på att införa så många kontroller som möjligt.

16.4 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker att i det fall ytterligare kontroller ska införas bör de ta sikte på proaktivt åtgärder och transparens.

SV konstaterar att kontroll och uppföljning fungerar på ett helt annat sätt nu än när Riksrevisionen granskade statsbidraget (RiR 2022:20). Regeringen bör mot bakgrund av detta ta ett samlat grepp kring uppföljning och kontroll. Innan ytterligare kontroller införs bör de redan genomförda förändringarna utvärderas för att tillse att det ändamålsenligheten snarare än mängden av kontroller som är i fokus.

I det fall regeringen avser införa ytterligare åtgärder menar SV att utgångspunkterna för dessa måste vara förebyggande och transparens, snarare än efterkontroll. Det viktigaste skälet till detta är de är effektivaste sätten att nå det som eftersträvas, det vill säga att statsbidraget används rätt.

Vad gäller 16.4.1 och 16.4.2. hänvisar SV till det remissvar som inlämnats av Studieförbunden i samverkan.

16.5.1 Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker förslaget att samtliga samverkanspartners som under föregående år deltagit i statsbidragsfinansierad folkbildningsverksamhet i stället föreslås att Folkbildningsrådet får i uppgift att ta fram en modell för ökad transparens.

Att studieförbund och folkhögskolor är integrerade delar av civilsamhället är en avgörande framgångsfaktor. Såväl folkbildningen som övriga delar av civilsamhället vinner på detta nära samarbete. Samtidigt finns naturligtvis risker och SV delar utredningens bedömning att samarbete med andra är en potentiell riskfaktor. Även här har emellertid förutsättningarna radikalt förändrats de senaste åren. En del av studieförbundens egen åtgärdslista har handlat om att stärka anordnarskapet och minimera utbetalningar till externa aktörer. Detta innebär att en stor del av de risker som Riksrevisionen fann inte längre föreligger.

SV delar utredningens önskan att ytterligare synliggöra folkbildningens samarbete med civilsamhällets föreningar. Det kan bidra till att ytterligare förtydliga folkbildningens breda bidrag till samhället. Det finns stora fördelar för studieförbunden att det tydliggörs vilken omfattande och viktig samhällsnytta som sker via studieförbundens samarbete med föreningslivet.

SV avstyrker dock utredningens förslag att årligen redovisa samtliga samverkanspartners som deltagit i statsbidragsfinansierad verksamhet.

I stället för utredningens förslag bör Folkbildningsrådet, i dialog med folkbildningens aktörer, ta fram ett nytt fungerande förslag som ökar transparensens kring studieförbundens och folkhögskolornas samarbets- och samverkanspartners.

Skälen till att SV förordar en alternativ lösning är flera:

Enligt Statskontoret samverkade studieförbunden under 2023 med cirka 15 000 olika organisationer. Att årligen lista dessa samarbeten och syftet med varje enskilt samarbete, skulle bli ett administrativt mycket krävande arbete som inte bygger på risk- och väsentlighetsanalys.

Definitionen av samverkan och samarbete är otydlig. Samarbete kan i studieförbundens värld vara alltifrån att en förening eller ett politiskt parti varit med och grundat studieförbundet, till ett enstaka lån av en kopieringsmaskin eller ett coachande samtal inför ett föreningsårsmöte.

Det kan också finnas risker för den enskildes integritet, inte minst på små orter, som gör att en person tvekar att ta kontakt med en förening om det uppfattas finnas risk att det kan nå offentligheten.

Vidare är det viktigt att det är enkelt att för det breda civilsamhället att samverka med studieförbunden.

Studieförbundet Vuxenskolan förstår utredningens intention som att man vill minska riskerna för att statsbidraget till folkbildning används felaktigt. För att finna en fungerande modell för detta är det mer ändamålsenligt att Folkbildningsrådet, tar fram en modell för ökad transparens kring studieförbunds och folkhögskolors samarbetspartners i dialog med aktörerna.

16.5.2 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker att ett likalydande demokrativillkor som regeringen föreslår i prop. 2023/24:119 för stöd ur Allmänna arvsfonden bör föras in i förordningen (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen.

Det är rimligt att av riksdagen beslutade demokrativillkor för civilsamhället också omfattar folkbildningen. Vi menar dock att stor förståelse måste finnas för att man i folkbildande samtal vänder och vrider på frågor och argument. Även det som är en del av den svenska konstitutionen måste få ifrågasättas i folkbildande sammanhang. Exempelvis måste monarkin kunna ifrågasättas och ökad grad av direktdemokrati kunna förespråkas. Man måste kunna studera ickedemokratisk litteratur, lyssna på ickedemokratiska föreläsningar, ta del av argument som är intoleranta. Själva styrkan i en demokrati visar sig genom att man klarar den sorten av utmaningar genom att människor bildar sig, utbildar sig och känner sig delaktiga i en större gemenskap.

17 Ny modell för statlig medverkan vid revision

17.5 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker förslaget att Riksrevisionen genom årlig revision ska granska årsredovisningen för Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna. SV avstyrker de alternativa förslagen som utredningen presenterar.

Frågan om statlig medverkan vid revision har diskuterats under lång tid. Det är välkommet att utredningen nu föreslår en lösning som bygger på en befintlig struktur. En sådan ordning skapar kontinuitet och jämförbarhet över tid. Den föreslagna ändringen av lagen (2002:1022) om revision av statlig verksamhet

m.m. kan också bidra till att ytterligare stärka förtroendet för folkbildningen. Riksrevisionen har ett grundlagsfäst oberoende och åtnjuter högt förtroende.

Regeringens beslut (4/4 2024) att tillfälligt tillsätta en revisor för att granska hur Folkbildningsrådets och SISU Idrottsutbildarnas arbetar med uppföljning och utvärdering är inte tillfredsställande. Det är en tillfällig lösning som bryter mot principen om armlängds avstånd. Den tillfälliga lösningen saknar det oberoende gentemot regeringen som skapas genom utredningens modell där Riksrevisionen granskar Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna.

De alternativ som redovisas i utredningen skulle innebära en mer aktiv roll från regeringens sida vilket är svårförenlig med självförvaltningsmodellen. Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker därför dessa.

Utredningen konstaterar att det förslag som förordas innebär att studieförbund och folkhögskolor även framöver kommer att behöva ha egna revisorer. Den föreslagna lösningen skapar alltså inte lägre kostnader för aktörerna.

18 Återtag av statsbidrag och hantering av oförbrukade medel

18.1.4 Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker förslaget att återbetalade medel i vissa fall ska återbetalas till staten.

Studieförbundet Vuxenskolan menar att de statsbidrag som regering och riksdag avsätter till folkbildning också ska användas till folkbildning. Regering och riksdag gör i varje års budgetprocess en bedömning av hur mycket av statens medel som ska avsätta för folkbildning. Av det följer också att om en verksamhet är dålig eller om fusk upptäcks, bör resurserna i stället gå till bra folkbildningsverksamhet. Det finns ingen logik i att göra på annat sätt än så. Fusk ska med kraft bekämpas, det ligger framför allt i folkbildningens eget intresse att så sker. Det är också främst genom folkbildningens egen uppföljning och kontroll som fusk kan upptäckas. Det skulle därför skapa helt fel incitament om bra folkbildningsverksamhet och effektiva kontroller förlorar på att dålig folkbildning eller fusk uppdragas.

18.2.3 Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker förslaget att nuvarande ordning för hantering av oförbrukade medel lämnas oförändrad.

Det finns ingen anledning att behandla folkbildningsanslaget på annat sätt än andra poster i statsbudgeten. Studieförbundet Vuxenskolan delar därför utredningens slutsats att nuvarande ordning lämnas oförändrad.

Studieförbundet Vuxenskolan har inget att invända mot att Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna ska redovisa omfattningen av oförbrukade medel. Vad gäller redovisning av vad studieförbunden avser använda eventuella oförbrukade medel till torde det emellertid räcka att konstatera att medel fördelas utifrån de verksamhetsåtaganden man gör. Detta eftersom det är detta statsanslag ska användas till.

19 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

19.1 Studieförbundet Vuxenskolan anser att eventuella reformer bör genomföras samlat och om så är möjligt den 1/1 2026.

Studieförbund och folkhögskolor har under flera år haft en mycket tuff situation. Stora förändringar har skett, ekonomin har försämrats och samtidigt är samhällsförändringarna sådana att behoven av folkbildning ökar. Denna tid av stor förändring har stressat såväl organisationer som människorna i organisationerna.

Mot denna bakgrund behövs en känsla av att det nu finns en chans till ny start. Därför bör återstående större förändringar ske samlat. I den utmanande situation Sverige befinner sig i kan folkbildningen bidra med mer. Men för att det ska bli så krävs goda förutsättningar, såväl mänskligt som ekonomiskt. En folkbildningsproposition som markerade en ny start skulle kunna göra att alla de människor som är engagerade i och berörda av folkbildande insatser orkar ta nya tag och bidra till bildning, beredskap, demokrati och delaktighet.

Om regeringen gör bedömningen att det finns möjlighet att genomföra ett samlat reformpaket med ikraftträdande redan 1/1 2026 har Studieförbundet inget att invända. Det är emellertid viktigt att de reformer som föreslås är långsiktigt hållbara för att möjliggöra arbetsro inom folkbildningen.

20 Konsekvenser

20.17 Studieförbundet Vuxenskolan avstyrker förslaget att de ökade kostnader som följer av utredningens förslag ska finansieras från anslag 14:1 och 14:2 under utgiftsområde 17.

Att ytterligare urholka statsbidraget till folkbildningen skulle ytterligare urholka Sveriges förmåga att möta vår tids stora utmaningar. Av det skälet avstyrker SV förslaget att finansiera utredningens reformförslag inom befintlig ram.

De senaste årens neddragningar av statsbidraget till folkbildning har inneburit kraftigt försämrade möjligheter för studieförbunden att bidra till samhället. I en tid av stora utmaningar såsom klimatomställning, krig i vår närhet och stor förändring av samhället till följd av ny teknik och konjunkturedgång skulle Sverige behöva mer av de verksamheter folkbildningen bidrar med, inte mindre.

Att i det läget ytterligare urholka anslaget för att finansiera utredningens förslag vore olyckligt och skadligt. Regeringen borde snarare överväga att säkerställa att mer resurser används till de verksamheter folkbildningen erbjuder i hela landet, inte minst i den akuta situationen där beredskapen behöver stärkas, men också för att stärka demokratin och ge fler människor vidgade livschanser genom bildning, utbildning och delaktighet i samhället.

Ulrika Heie

Förbundsordförande, SV

Linus Olofsson

Förbundschef, SV